

**NORGES TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET
INSTITUTT FOR FYSIKK**

Faglig kontakt under eksamen:
Professor Randi Holmestad, 73593880 / 48170066
Institutt for fysikk, Gløshaugen.

EKSAMEN I EMNE TFY4180 FYSIKK

Torsdag 13. mai 2004

Tid: 09.00 -14.00

Hjelpemidler: C Bestemt, enkel kalkulator.
K.Rottmann: Matematisk formelsamling
K.Rottmann: Matematische Formelsammlung
O. Jahren og K.J.Knutsen: Formelsamling i matematikk
S. Barrett og T.M Cronin: Mathematical Formulae

Språkform: bokmål
Antall sider bokmål: 7

Sensuren faller: 8.juni

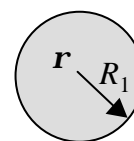
En del formler, uttrykk og definisjoner er vedlagt. Ved bedømmingen teller alle 9 deloppgaver (1a), 1b) ..3, 4) like mye. Denne eksamen teller 80% av total karakteren i emnet. Midtsemesterprøven teller 20%. De 4 siste sidene av dette oppgavesettet inneholder en del formler som kan være nyttige.

OPPGAVE 1.

- a) Vi ser på ei massiv isolerende kule med radius R_1 . Kula har en ladningstetthet

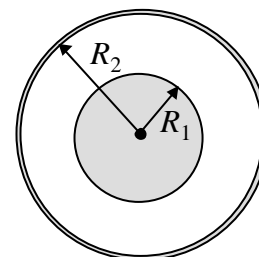
$$\mathbf{r}(r) = \mathbf{r}_0 \left(1 - \frac{r}{R_1}\right)$$

hvor $\mathbf{r}_0 = \frac{3Q_1}{\rho R_1^3}$ er en positiv konstant. Vis at total ladning på kula er Q_1 .

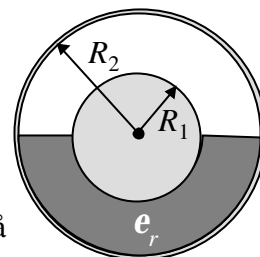
Bruk Gauss lov til å finne det elektriske feltet $\vec{E}(r)$ for alle r . Angi størrelse og retning.
For hvilken verdi av r er det elektriske feltet størst?
Finn verdien av dette maksimale feltet.

- b) Vi tenker oss nå at kula har samme totale ladning Q_1 som i a), men at den er en leder. Konsentrisk (med samme origo) rundt den legges det et tynt metallisk kuleskall med indre radius $R_2 (>R_1)$. Ladningen på det ytre kuleskallet er justert slik at det elektriske feltet utenfor er null. Bestem ladningen på det ytre kuleskallet og finn igjen det elektriske feltet $\vec{E}(r)$ for alle r .

Vi kan betrakte de to lederne som en kulekondensator. Finn kapasitansen når vi antar at det er vakuum mellom dem. Gi tallsvar for kapasitansen om vi antar at $R_1 = 9.5$ cm og $R_2 = 10.5$ cm.

- c) Halvparten av volumet mellom lederne fylles nå med en væske med relativ permittivitet ϵ_r . Tverrsnittet av kondensatoren er vist på figuren. Finn kapasitansen til denne halvfulle kondensatoren.

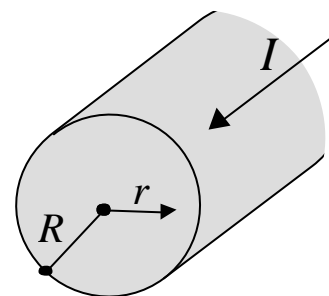
E-feltet har radiell symmetri. Vi antar fortsatt at indre kule har total ladning Q_1 (og ytre har $-Q_1$). Anta at vi har uniform ladningstetthet på overflaten av hver av halvkulene (øvre og nedre).

Finn størrelsen på det elektriske feltet i volumet mellom de to lederne som funksjon av r . Gi svaret både for øvre og nedre halvdel av kondensatoren.

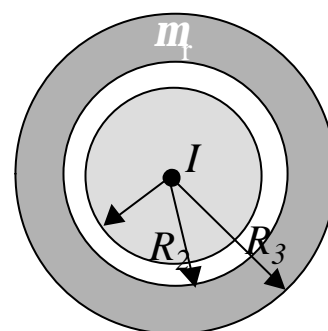
Lag en skisse hvor du viser bundne (induserte) ladninger i systemet.

OPPGAVE 2.

- a) En uendelig lang homogen sylinderformet leder med radius R fører en konstant strøm I . Beregn magnetfeltet $\vec{B}(r)$ som funksjon av avstanden r fra sentrum av lederen for alle r . Angi størrelse og retning. Anta at strømmen er jevnt fordelt over ledertverrsnittet og at lederen er av et ikke-magnetisk materiale.

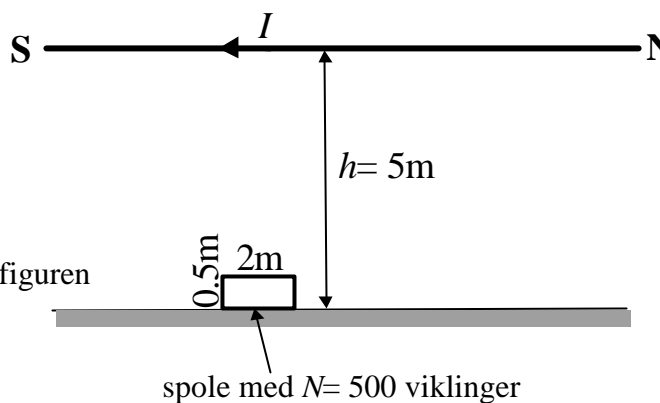
- b) Vi legger nå en jernsylinder med relativ permeabilitet m og indre radius R_2 og ytre radius R_3 konsentrisk rundt lederen, tverrsnittet er vist på figuren. Hva blir magnetfeltet $\vec{B}(r)$ innenfor denne jernsylinderen ($R_2 < r < R_3$)?

Lag en grov skisse av magnetfeltet som funksjon av r .

- c) Lederen i a) har en resistivitet r . Hvor stor spenning V trengs det for å drive en strøm I gjennom en slik leder i en lengde L ? Beregn verdien til spenningen V hvis lederen er av aluminium med resistivitet $r = 2.82 \cdot 10^{-8} \Omega\text{m}$, har en radius $R = 5.0$ mm, og en lengde $L = 400$ m. Strømstyrken er $I = 35$ A.

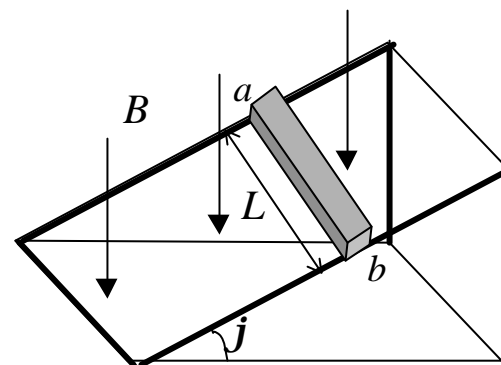
- d) En høyspentkabel går parallelt med bakken i en høyde 5 m over bakkenivå i retning sør-nord og fører en elektrisk vekselstrøm $I = I_0 \sin \omega t$ med amplitude $I_0 = 800 \text{ A}$ og frekvens $f = 50 \text{ Hz}$. To studenter har slått leir under kabelen og vil prøve å lage en vekselspenningskilde ved hjelp av en rektangulær spole med dimensjoner 0.5m x 2 m og antall viklinger $N = 500$. Spolen plasseres flatt på bakken som vist på figuren med flatenormalen i øst-vest-retning. Anta at spolens utstrekning i øst-vest-retning er så liten at en kan regne med lik magnetisk fluks gjennom samtlige viklinger.

Finn et uttrykk for den induserte emsen i spolen, og bestem amplituden numerisk.
Kunne studentene fått mer spenning ved å snu/vri på spolen? (Den må fortsatt stå på bakken.)

OPPGAVE 3.

En metallstav med lengde L , masse m og motstand R er plassert på friksjonsløse metallskinner som ligger en vinkel $\mathbf{j}$ med horisontalplanet, som vist på figuren. Skinnene har neglisjerbar motstand. Et uniformt magnetisk felt med størrelse B er rettet nedover. Staven glir med konstant fart nedover skinnene. Hvilken retning har den induserte strømmen i staven; fra a til b eller fra b til a ?

Vis at den induserte strømmen i staven er $I = \frac{mg}{LB} \tan \mathbf{j}$

hvor g er tyngdeakselerasjonen.

(Tips: Sett at komponentene av den magnetiske kraften og gravitasjonskraften langs bevegelsesretningen må være like store.)

Finn et uttrykk for farten v ved å bruke Faradays lov.

OPPGAVE 4.

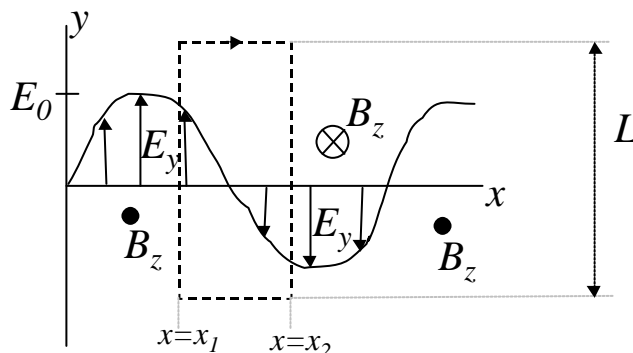
En plan elektromagnetisk bølge beveger seg i x -retningen. Det elektriske feltet til denne bølgen er rettet langs y -aksen og er gitt ved $E_y = E_0 \cos(\omega t - kx)$

Finn bølgehastigheten c og bølgelengden λ uttrykt ved ω og k .

Det magnetiske feltet er rettet langs z -aksen og er gitt ved $B_z = B_0 \cos(\omega t - kx)$

Benytt Faradays lov til å vise sammenhengen $E_0 = cB_0$ for denne bølgen.

(Tips: Benytt integrasjonskurven som er vist på figuren eller bruk differensialformen.)

Oppgitte formler og enheter:

Definer alle størrelser du bruker i formlene.

Gauss' lov:

$$\oint \vec{E} \cdot d\vec{A} = \frac{Q_{encl}}{\epsilon_0}, \quad \oint \vec{D} \cdot d\vec{A} = Q_{encl-free}$$

$$\nabla \cdot \vec{D} = \rho$$

Gauss' lov for magnetfeltet:

$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{A} = 0, \quad \nabla \cdot \vec{B} = 0$$

Amperes lov:

$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 \left[i_c + \epsilon_0 \frac{d}{dt} \int \vec{E} \cdot d\vec{A} \right],$$

$$\oint \vec{H} \cdot d\vec{l} = i_{c-free} + \epsilon_0 \frac{d}{dt} \int \vec{D} \cdot d\vec{A}$$

$$\nabla \times \vec{H} = \vec{J}_f + \frac{\partial \vec{D}}{\partial t}$$

Faradays lov:

$$\vec{e} = -\frac{d\Phi_B}{dt}, \quad \oint \vec{E} \cdot d\vec{l} = -\frac{d}{dt} \int \vec{B} \cdot d\vec{A}$$

$$\nabla \times \vec{E} = -\frac{\partial \vec{B}}{\partial t}$$

$$\vec{D} = \epsilon_0 \vec{E} + \vec{P}, \quad \vec{H} = \frac{1}{\mu_0} \vec{B} - \vec{M}$$

$$\text{Isotrope media: } \vec{D} = \epsilon \vec{E}, \quad \vec{H} = \frac{1}{\mu} \vec{B}$$

Coulombs lov:

$$\vec{F} = \frac{1}{4\pi\epsilon} \frac{q_1 q_2}{r^2} \vec{e}_r$$

Elektrisk potensial

$$V_a - V_b = \int_a^b \vec{E} \cdot d\vec{l}$$

$$\vec{E} = -\nabla V$$

Kraft i elektrisk og magnetisk felt:

$$\vec{F} = q(\vec{E} + \vec{v} \times \vec{B})$$

Permittivitet:

$$\epsilon = \epsilon_r \epsilon_0$$

Permeabilitet:

$$\mu = \mu_r \mu_0$$

Induktans:

$$L = \frac{N\Phi_B}{i} \quad U = \frac{1}{2} LI^2$$

Kapasitans:

$$C = \frac{Q}{V} \quad U = \frac{1}{2} CV^2$$

Kapasitans for platekondensator:

$$C = \epsilon \frac{A}{d}$$

Parallellkopling av kapasitanser:

$$C = \sum_i C_i$$

Seriekopling av kapasitanser:

$$\frac{1}{C} = \sum_i \frac{1}{C_i}$$

Motstand i leder

$$R = \frac{\rho L}{A}$$

Poyntingsvektor:

$$\vec{S} = \vec{E} \times \vec{H}$$

Elektromagnetisk energitetthet:

$$u = \frac{1}{2} \vec{E} \cdot \vec{D} + \frac{1}{2} \vec{H} \cdot \vec{B}$$

Biot-Savarts lov:

$$d\vec{B} = \frac{\mu_0}{4\pi} \frac{I d\vec{l} \times \vec{e}_r}{r^2}$$

Magnetisk kraft på strømførende leder:

$$d\vec{F} = I d\vec{l} \times \vec{B}$$

Lenz lov: En induert strøm er alltid slik at den forsøker å motvirke forandringen i den magnetiske fluks som er årsak til strømmen.

$$y(x, t) = A \sin(\omega t - kx), \quad k = \frac{2\pi}{\lambda}$$

Elektrisk fluks:

$$\Phi_E = \int \vec{E} \cdot d\vec{A}$$

Magnetisk fluks:

$$\Phi_B = \int \vec{B} \cdot d\vec{A}$$

Intensitetsfordeling ved diffraksjon og interferens fra gitter:

$$I = I_0 \left[\frac{\sin\left(\frac{pa \sin \alpha}{\lambda}\right)}{\frac{pa \sin \alpha}{\lambda}} \right]^2 \left[\frac{\sin\left(\frac{Npd \sin \alpha}{\lambda}\right)}{\sin\left(\frac{pd \sin \alpha}{\lambda}\right)} \right]^2$$

Bølge i +x retning:

Sylinderkoordinater (r, ϕ, z):

$$\nabla V = \hat{e}_r \frac{\partial V}{\partial r} + \hat{e}_\phi \frac{1}{r} \frac{\partial V}{\partial \phi} + \hat{e}_z \frac{\partial V}{\partial z}$$

$$\nabla \cdot \vec{D} = \frac{1}{r} \frac{\partial}{\partial r} (r D_r) + \frac{1}{r} \frac{\partial D_\phi}{\partial \phi} + \frac{\partial D_z}{\partial z}$$

$$\nabla^2 V = \frac{1}{r} \frac{\partial}{\partial r} \left(r \frac{\partial V}{\partial r} \right) + \frac{1}{r^2} \frac{\partial^2 V}{\partial \phi^2} + \frac{\partial^2 V}{\partial z^2}$$

Kulekoordinater (r, θ, ϕ):

$$\nabla V = \hat{e}_r \frac{\partial V}{\partial r} + \hat{e}_\theta \frac{1}{r} \frac{\partial V}{\partial \theta} + \hat{e}_\phi \frac{1}{r \sin \theta} \frac{\partial V}{\partial \phi}$$

$$\nabla \cdot \vec{D} = \frac{1}{r^2} \frac{\partial}{\partial r} (r^2 D_r) + \frac{1}{r \sin \theta} \frac{\partial}{\partial \theta} (D_\theta \sin \theta) + \frac{1}{r \sin \theta} \frac{\partial D_\phi}{\partial \phi}$$

$$\nabla^2 V = \frac{1}{r^2} \frac{\partial}{\partial r} \left(r^2 \frac{\partial V}{\partial r} \right) + \frac{1}{r^2 \sin \theta} \frac{\partial}{\partial \theta} \left(\sin \theta \frac{\partial V}{\partial \theta} \right) + \frac{1}{r^2 \sin^2 \theta} \frac{\partial^2 V}{\partial \phi^2}$$

Fysiske konstanter:

$$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \text{ H/m}$$

$$\epsilon_0 = 8.85419 \cdot 10^{-12} \text{ F/m}$$

$$e = 1.6019 \cdot 10^{-19} \text{ C (elementærladning)}$$

$$m_e = 9.109 \cdot 10^{-31} \text{ kg (elektronets masse)}$$

$$g = 9.807 \text{ m/s}^2$$

Dekadiske prefikser

Symbol	Navn	Tallverdi
E	exa	10^{18}
P	peta	10^{15}
T	tera	10^{12}
G	giga	10^9
M	mega	10^6
K	kilo	10^3
h	hekto	10^2
da	deka	10^1
d	desi	10^{-1}
c	centi	10^{-2}
m	milli	10^{-3}
μ	mikro	10^{-6}
n	nano	10^{-9}
p	piko	10^{-12}
f	femto	10^{-15}
a	atto	10^{-18}

Størrelse

Navn	Symbol
elektrisk feltstyrke	E
elektrisk potensial	V
elektrisk flukstetthet	D
elektrisk polarisasjon	P
elektrisk ladning	Q, q
elektrisk ladningstetthet; rom- flate- linje-	ρ σ λ
elektrisk fluks	Φ_E
permittivitet	ϵ
relativ permittivitet	ϵ_r
elektrisk suceptibilitet	χ_e
elektromotorisk spenning/kraft (ems)	e
vinkelfrekvens	ω
vinkel	$a, b, g \dots$
romvinkel	W
lengde	l
areal	A
volum	V
tid	t
frekvens	f
bølgetall	k
bølgelengde	λ
masse	m
hastighet	v
kraft	F
trykk	p
arbeid, energi	E, W
effekt	P
elektrisk strøm	I, i
elektrisk potensialdifferanse, spenning	U, V
kapasitans	C

SI – enhet

Navn	Symbol
Volt pr. meter	$V/m=N/C$
volt	V
coulomb pr. meter ²	C/m^2
coulomb pr. meter ²	C/m^2
coulomb	$C = As$
coulomb pr meter ³	C/m^3
coulomb pr meter ²	C/m^2
coulomb pr meter	C/m
Newton-meter ² pr. coulomb	$N m^2 C^{-1}$
farad pr meter	F/m
en	1
en	1
volt	V
radian pr. sekund	rad/s
radian	rad
steradian	sr
meter	m
kvadratmeter	m^2
kubikkmeter	m^3
sekund	s
hertz	$Hz=1/s$
invers-meter	$1/m$
meter	m
kilogram	kg
meter pr. sekund	m/s
Newton	$N = kg m s^{-2}$
Pascal	$Pa = N m^{-2}$
Joule	$J = Nm$
watt	$W=J/s$
ampere	A
volt	$V = kg m^2 s^{-3} A^{-1} = J A^{-1} s^{-1}$
farad	$F = As V^{-1}$

magnetisk feltstyrke	H	ampere pr. meter	A/m
magnetisk fluks	F_B	weber	Wb = Vs
magnetisk flukstetthet	B	tesla	T = Wb/m ² =N/Am
magnetisering	M	ampere pr.meter	A/m
permeabilitet	μ	henry pr. meter	H/m
relativ permeabilitet	μ_r	en	1
magnetisk suceptibilitet	χ_m	en	1
magnetisk dipolmoment	$m, \mathbf{m}$	ampere meter ²	Am ²
magnetisk dreiemoment	τ, T	ampere · tesla · meter ²	ATm ² =Nm
intensitet	I	watt pr. kvadratmeter	W/m ²
induktans	L	henry	H = V A ⁻¹ s
resistans	R	ohm	$\Omega = V A^{-1}$
resistivitet	r	Ohm-meter	Ωm
impedans	Z	ohm	Ω
magnetomotorisk spenning (mmf)	$\hat{A}$	ampere	A
reluktans	$\hat{A}$	Invers-henry	H ⁻¹
pointingsvektor	S	watt pr. kvadratmeter	W/m ²